

Tarpukario YIVO istorijos sekcija: susikūrimas, tikslai, rezultatai

MANGIRDAS BUMBLAUSKAS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

bumblauskasmangirdas@gmail.com

ORCID: 0009-0008-4883-2961

Šiuo straipsniu siekiama pristatyti Lietuvos istoriografijai jau žinomo YIVO (Jidiš mokslo instituto) nežinomą dalį – vieną iš keturių jo sekcijų, Istorijos sekciją. Ši sekcija buvo glaudžiai susijusi XX a. I pusės žydų istoriografijos grandu, 10-tomės Visuotinės žydų istorijos sintezės autoriumi Simonu Dubnovu. Bendriausias straipsnio tikslas – aptarti YIVO Istorijos sekcijos, veikusios 1925–1940 m., veiklos rezultatus pagal Instituto iškeltus tikslus ir savo pačių suformuluotus uždavinius. Tad pirmoje straipsnio dalyje pristatoma istorija, kaip įsikūrė YIVO ir jo Istorijos sekcija, atskirai nagrinėjant sekcijos narių sudėtį. Antroje dalyje pristatomi Instituto iškelti tikslai ir Istorijos sekcijos uždaviniai, keliamas klausimas dėl jų suderinamumo, išryškinant koliziją tarp akademinio moksliskumo ir mokslo populiarizacijos. Trečioje dalyje pereinama prie Istorijos sekcijos veiklos vertinimo. Straipsnis skiriamas YIVO įkūrimo šimtmečiui, kuris bus švenčiamas 2025 metais.

Esminiai žodžiai: tarpukario Vilnius, YIVO (Jidiš mokslo institutas), žydų istoriografija, akademinis moksliskumas, mokslo populiarizacija, indukcinis metodas, Simonas Dubnovas.

YIVO institutas yra jau pakankamai neblogoi įvestas į Lietuvos istoriografiją¹. Neabejojame, kad jis dar labiau taps žinomas, kai 2025 m. švęs savo 100-metį. Instituto pavadinimo akronimo (jid.: ייווא – YIVO) plėtinį (jid.: יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט – *Yidisher Visnshaftlekher Institut*) čia pabrėžtinai versime kaip Jidiš mokslo ins-

titutas, YIVO iš kitų žydų mokslo institucijų išskyrė būtent angažavimasis jidiš kultūros tyrimams, o ne Žydų mokslo institutas. Pastaruoju jis tapo tik po pervadinimo į YIVO *Institute for Jewish Research* 1955 m. Mažiau žinomas yra atskirų instituto padalinių darbas, todėl šiame straipsnyje ketiname pristatyti vieną iš keturių jo sekcijų – Istorijos sekcijos įsikūrimą, programą ir pasiekimus. Lietuvos istoriografijoje YIVO Istorijos sekcija ir apskritai žydų istoriografija su jos paradigmomis, ideologinėmis kryptimis, pagrindiniais autoriais niekaip nepristatoma. O juk su YIVO Istorijos sekcija buvo gana glaudžiai susijęs

1 Žr. pvz.: Bramson-Alpernienė, E. YIVO Vilniuje: Žydų mokslo instituto istorijos bruožai, Bramson-Alpernienė, E. *Prie judaikos lobio*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2009, p. 42–77; Аграновский, Г. Еврейские страницы литовских архивов, Вильнюс: VšĮ „Saugi pradžia“, 2017, p. 252–262.

YIVO garbės narys (šalia Alberto Einšteino, Zigmunto Froido ir kitų), didžiausias ikiholokaustinės žydų istoriografijos grandas Simonas Dubnovas. Jo pagrindiniam veikalui – 10-tomei „Visuotinei žydų tautos istorijai“² (vokiečių kalba 1925–1929 m.; originalo rusų kalba 1936–1939 m.), kurioje ypatingas dėmesys skiriamas Rytų Europos žydų istorijai, Lietuvos istoriografijoje vis dar teikiama per mažai vietos³.

Pasaulinėje istoriografijoje susidomėjimas tarpukario Lenkijos, kuriai tuo metu priklausė Vilnius, žydų istoriografija ar net konkrečiai YIVO Istorijos sekcija, yra gyvastingas. Tarpukario Lenkijos žydų istoriografijos tema rašyta Filipo Frydmano⁴ (1949 m.), Arturo Aizenbacho⁵ (1989 m.), Danieliaus Grinbergo⁶ (1998 m.), Nata-

lijos Aleksiun⁷ (2015 m.) straipsniuose ir pastarosios tam skirtoje monografijoje⁸ (2021 m.). Šiuose darbuose iš dalies figūruoja ir YIVO Istorijos sekcija, ypač jos varšuvietiškoji pusė.

Atskiras dėmesys YIVO Istorijos sekcijos veiklai skirtas Ješajos Trunko⁹ (1980), Lucjano Dobroszyckio¹⁰ (1989), Janušo Garnievičiaus¹¹ (1994), Haidemarijos Petersen¹² (2004) straipsniuose ir Cecilės Esteros Kuznic¹³ (2014) monografijoje – iki dabar vienintelėje, skirtoje tarpukariniam YIVO. Vis dėlto šioje monografijoje dėmesio YIVO Istorijos sekcijai nėra daug,

- 2 Dubnow, S. *Weltgeschichte des jüdischen Volkes: Von seinen Urfängen bis zur Gegenwart: In zehn Bänden*. Bd. 1–10. Berlin: Jüdischer Verlag, 1925–1929; Дубнов, С. М. *Всемирная история еврейского народа от древнейших времен до настоящего: в 10 томах*. Т. 1–10. Рига: Dzive un kultura, 1936–1939.
- 3 Žr. pvz.: Atamukas, S. *Lietuvos žydų kelias: nuo XIV amžiaus iki XXI a. pradžios*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Alma littera, 2007; Šiaučiūnaitė-Verbickienė, J. *Žydai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: sambūvio aspektai*. Vilnius: Žara, 2009.
- 4 Friedman, Ph. Polish-Jewish Historiography Between the Two Wars (1918–1939). *Jewish Social Studies*, 1949, t. 11, p. 373–408.
- 5 Eisenbach, A. Jewish Historiography in Interwar Poland. *The Jews of Poland Between Two World Wars*, sud. Y. Gutman, E. Mendelsohn, J. Reinharz, Ch. Shmeruk. Hanover N. H.: University Press of New England, 1989, p. 453–493. Lenkiška straipsnio versija: Eisenbach, A. Historiografia żydowska w Polsce w okresie międzywojennym. *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej*, cz. 2, sud. J. Maternicki. Warszawa: COM SNP, 1987, p. 235–291.
- 6 Grinberg, D. Fenomen historiografii żydowskiej w II Rzeczypospolitej, *Studia Judaica*, 1998, nr. 1, p. 18–32.

- 7 Aleksiun N. From Galicia to Warsaw: Interwar Historians of Polish Jewry. *Warsaw. The Jewish Metropolis*, sud. G. Dynner, F. Guesnet. Leiden: Brill, 2015, p. 370–89.
- 8 Aleksiun, N. *Conscious History: Polish Jewish Historians before the Holocaust*. London: The Littman Library of Jewish Civilization, 2021.
- 9 Trunk, Y. YIVO un di yidishe historishe visnshaft, *YIVO-Bleter*, 1980, nr. 46, p. 242–254.
- 10 Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in the Historical Sciences. *The Jews of Poland Between Two World Wars*, sud. Y. Gutman, E. Mendelsohn, J. Reinharz, Ch. Shmeruk. Hanover N. H.: University Press of New England, 1989, p. 494–518.
- 11 Garniewicz, J. Dorobek widawniczy w dziedzinie historii Żydowskiego Instytutu Naukowego w Wilnie w latach 1929–1938, *Acta Baltico-Slavica*, 1994, t. 22, p. 221–236.
- 12 Petersen, H. „Mir zen far zikh geshikhte nit fun a historisher mumie“: Die Historische Sektion des YIVO und die jüdische Geschichtsschreibung im Polen der Zwischenkriegszeit. *Jüdische Kultur(en) im Neuen Europa: Wilna 1918–1939*, sud. M. Dmitrieva, H. Petersen. Wiesbaden: Harrassowitz, 2004, p. 163–179.
- 13 Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture: Scholarship for the Yiddish Nation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. Istorikė yra apsigynusi disertaciją panašia tema: Kuznitz, C. E. *The Orgins of Yiddish Scholarship and the Yivo Institute for Jewish Research*, Diss., Stanford, 2000.

neiškeltas net paprastas šios sekcijos narių sudėties klausimas. Tiesa, kaip teigė YIVO lyderis Maksas Vainraichas 1940 m., „niekas nesupras YIVO vaidmens, kas tirs jį kaip paprasčiausią instituciją, kurioje kelios dešimtys darbuotojų dirba paskirtą darbą už apibrėžtą (o dar dažniau neapibrėžtą) algą.“¹⁴ Vis dėlto mums Istorijos sekcijos narių sąstato klausimas atrodė svarbus – neišsiaiškinus jo, neįmanoma atsakyti ir į klausimą dėl Istorijos sekcijos įdirbio per 15 metų.

Rašant šį straipsnį, naudotasi ir kito- mis, dar platesnės nei aukščiau paminėta problematikos monografijomis, iš kurių išskirtinos: Davido Fišmano¹⁵ (2005) monografija apie moderniosios jidiš kultūros iškilimą, vokiečių istoriko Michaelio Brenerio¹⁶ (2006) apie žydų istoriografijos istoriją XIX–XX amžiuje, taip pat Džošua Karlip¹⁷ (2013) apie žydų diasporos nacionalizmo ideologijos likimą bei Samuelio Kasovo¹⁸ (2018) apie vieną iškiliausių tarpukario Lenkijos žydų istorikų Emanuelį Ringelblumą.

Šio straipsnio tikslas – aptarti YIVO Istorijos sekcijos, veikusios iki II Pasauli-

nio karo, veiklos rezultatus pagal Instituto iškeltus tikslus ir savo pačių suformuluotus uždavinius. Tad pirmoje straipsnio dalyje pristatoma istorija, kaip įsikūrė YIVO ir jo Istorijos sekcija. Antroje dalyje pristatomi Instituto iškelti tikslai ir Istorijos sekcijos uždaviniai, keliamas klausimas dėl jų suderinamumo, išryškinant koliziją tarp akademinio moksliskumo ir mokslo populiariacijos. Trečioje dalyje pereinama prie Istorijos sekcijos veiklos vertinimo.

Pasak YIVO aspirantės 1938–1939 m. Liusės Šildkret Davidovič (Lucy Schildkret Dawidowicz), nė vienas su ja studijavusių istorikų nepasižymėjo „istorine vaizduote“, lyginant su sociologais, jų darbai buvo mažiau svarbūs ir rėmėsi mažiau gyva medžiaga arba, kitaip sakant, buvo „menkos visuomeninės vertės“, – pastaraisiais žodžiais Davidovič apibūdino savo projektą apie XIX a. jidiš spaudą Anglijoje, nors ji buvo ne istorijos, o filologijos krypties aspirantė¹⁹. Ar pavyks šiuo straipsniu paneigti prielaidą, kad YIVO istorikų darbai buvo atitrūkę nuo to meto žydų problemų?

Taigi, pasaulinėje istoriografijoje YIVO Istorijos sekcija yra apžvelgta beveik iš visų pagrindinių centrų, kuriuose ji veikė, perspektyvų: Ješajos Trunko ir Cecilės Esteros Kuznic iš Niujorko, Lucjano Dobrošickio – iš Varšuvos, Haidemarijos Petersen – iš Berlyno, Henrio Minčeles²⁰ – iš Paryžiaus. Trūksta tik žvilgsnio iš Vilniaus...

14 Kassow S. D., *Who Will Write Our History?: Emanuel Ringelblum, the Warsaw Ghetto, and the Oyneg Shabes Archive*. 2-tras leid. (1-mas leid. 2007) Bloomington: Indiana University Press, 2018, p. 79–80.

15 Fishman, D. E. *The Rise of Modern Yiddish Culture*. Pittsburgh PA: University of Pittsburgh Press, 2005.

16 Brenner, M. *Propheten des Vergangenen. Jüdische Geschichtsschreibung im 19. und 20. Jahrhundert*. München: Beck, 2006 (angl. k.: Princeton, 2010).

17 Karlip, J. M. *The Tragedy of a Generation: The Rise and Fall of Jewish Nationalism in Eastern Europe*. Cambridge: Harvard University Press, 2013.

18 Kassow S. D., *Who Will Write Our History?: Emanuel Ringelblum, the Warsaw Ghetto, and the Oyneg Shabes Archive*. 2-tras leid. Bloomington: Indiana University Press, 2018.

19 Dawidowicz, L. S. *Iš tos vietos ir laiko: Atsiminimai 1938–1947 m.* Vilnius: Garnelis, 2003, p. 95–97 (angl.: New York–London, 1989).

20 Minczeles, H. *Vilna, Wilno, Vilnius: Lietuvos Jeruzalė*. Vilnius: Kronta, 2010 (pranc. k.: Paris, 2000). Čia p. 261–274 yra atskiras skyrius, skirtas YIVO, o p. 264–265 skyrelis, skirtas YIVO istorijos tyrinėjimams.

1. YIVO ir jo Istorijos sekcijos susikūrimas

Mintis kurti instituciją, kurioje būtent jidiš kalba būtų vykdomi žydų kultūros ir istorijos tyrimai, kilo Berlyne, kur po bolševikų revoliucijos buvo susitelkusi iš Rusijos emigravusių žydų inteligentija. 1924 m. spalio mėnesį lingvistas Nachumas Štifas²¹ parašė memorandumą „Vegn a yidishn akademishn institut“²² („Dėl akademinio jidiš instituto“) ir sekančių metų pradžioje jį išsiuntė pagrindiniams jidiš kalbos, kultūros ir mokslo veikėjams Berlyne, Niujorke ir Vilniuje. Būtent Vilniuje šis memorandumas susilaukė dėmesio – 1925 m. kovo 24 d. mokslininkai Maksas Vainraichas (Max Weinreich) ir Zalmenas Reizenas, sušaukė susirinkimą dokumente pateikto plano aptarimui, o 1925 m. rugpjūtį Berlyne jis buvo patvirtintas²³.

Pagal pradinį Štifo sumanymą YIVO turėjo apimti žydų mokslus, kuriuose yra labiausiai atsilikta ir kurių netyrinėja jokios kitos institucijos²⁴. Dėl istorijos mokslo

aktualumo minėtame memorandume Štifas klausė: „kur dar egzistuoja toks savos istorijos nežinojimas kaip tarp mūsų, žydų?“, – to paties klausimo, kurį kėlė dar 1891 m. Simonas Dubnovas²⁵. Taigi institute turėjo įsikurti keturios sekcijos – Filologijos, Istorijos, Ekonomikos-statistikos ir Psichologijos-pedagogikos – su joms priskirtomis smulkesnėmis komisijomis: Bibliografijos, Etnografijos, Terminologijos ir Ortografijos komisijomis prie Filologijos sekcijos, Lenkijos istorijos komisija prie Istorijos sekcijos. Taip pat įsikūrė Biblioteka, Archyvas (įk. 1926 m.), Esteros-Rachelės Kaminskos var-do Teatro muziejus (įk. 1927 m.), Meno muziejus (įk. 1935 m.), Pedagogikos muziejus, o nuo 1934 m. pradėti vykdyti Aspirantūros ir Jaunimo tyrimų (*Yugfor*) projektai.

Filologijos sekcija, vadovaujama Makso Vainraicho, turėjo įsikurti Vilniuje, istorijos sekcijai vadovauti išrinktasis Elisas Čerikoveris (Elias Tcherikower), kuris gyveno Berlyne (nuo 1933 iki 1940 m. Paryžiuje), ekonomikos-statistikos sekcijai – Jakobas Leščinskis (Jacob Lestchinsky), įsikūręs taip pat Berlyne (nuo 1933 iki 1938 m. Varšuvoje, vėliau Niujorke), o paskiausiai įkurtai psichologijos-pedagogikos sekcijai turėjo vadovauti Leibušas Lėreris (Leibush Lehrer) iš Niujorko²⁶. Persikeliant sekcijų vadovams, kėlėsi ir sekcijų būstinės. Darbas sekcijomis YIVO buvo organizuojamas iki Instituto persikėlimo į Niujorką 1940 m.²⁷

21 Tiesa, C. E. Kuznitz, pasirėmusi Judeliu Marku, rašo, kad Štifas mintį įkurti Jidiš institutą iškelė tarp draugų tarpe 1917 m. pavasarį Sankt Peterburge – žr.: Kuznitz, C. Knowledge for the People: YIVO and the Development of Yiddish Scholarship. *Yiddishism and Creation of the Yiddish Nation*, sud. Y. Nishimura, M. Nomura. Kanazawa: Kazanawa University, 2017, p. 13.

22 Shtif, N. Vegn a yidishn akademishn institut. *Di organizatsye fun der yidisher visnshaft*. Vilna: CBK un VilBig, 1925.

23 Plačiau apie YIVO įkūrimą žr.: Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture*, p. 44–70. Apie įkūrimą, įteisinimą, struktūrą, finansavimą, santykius su vietos valdžia žr.: Wołkonowski, J. *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2004, p. 218–227, 300–305.

24 Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture*, p. 67.

25 Дубнов, С. М. Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества. С.-Петербург, 1891, p. 1.

26 Leff, L. M. *The Archive Thief: The Man who Salvaged French Jewish History in the Wake of the Holocaust*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 27.

27 Liptizin, S., Kuznitz, C. E. YIVO (acronym for Yidisher Visnshaftlekher Institut) Institute for Jewish

Kaip matome vien iš priskirtų komisijų skaičiaus, filologijos sekcija buvo pajėgiausia. Ir nieko keisto. Juk, kaip jau pastebėjo Davidas E. Fishmanas²⁸, iš YIVO įkūrėjų penketuko net trys buvo filologai – Štifas, Vainraichas ir Reizenas, o Vainraichas iš visų jų penkių turėjo ir geriausią išsilavinimą – buvo baigęs (1917 m.) St. Peterburgo universiteto Istorijos-Filologijos fakultetą ir apgynęs daktaro disertaciją Marburgo universitete (1923 m.). YIVO įkūrimą apibendrinti galima pasiremiant tuo pačiu Davidu E. Fishmanu²⁹: YIVO įkūrė gana homogeniška intelektualų grupė, kuri, nors ir skaldoma geografijos (buvo dvi grupės – berlyniečių ir vilniečių), buvo vienijama to, kad visa buvo kilusi iš Rusijos žydų inteligentijos.

Istorijos sekcija buvo įkurta porą mėnesių nuo YIVO įkūrimo, 1925 m. spalį, Berlyne. Steigiamajame susirinkime, kuris vyko spalio 31 d. Simono Dubnovo bute, dalyvavo pats prof. Simonas Dubnovas, dr. Markas Višniceris (Wischnitzer), Eljas Čerikoveris, Jokūbas Leščinskis ir Nachumas Štifas. Tokiu būdu YIVO Istorijos sekcija buvo įsteigta ne tiek išimtinai istorikų, kiek tiesiog Berlyne rezidavusių YIVO narių. Istorikai iš jų buvo tik Simonas Dubnovas ir Eljas Čerikoveris. Nachumas Štifas – lingvistas, o Markas Višniceris ir Jakūbas Leščinskis – sociologai, kiek vėliau ten pat Berlyne įkūrė ekonomikos-statistikos sekciją.

Gana keista, kad Simonas Dubnovas savo dienoraštyje ir priminimuose³⁰ nefiksavo nei steigiamojo susirinkimo, vykusio jo paties bute, nei to, kad jis dar iki susirinkimo buvo kviečiamas tapti Istorijos sekcijos vadovu. Rugpjūčio 28 d. laiške Nochemui Štifui Dubnovas rašė³¹, kad prisidėsiantis straipsniu prie planuojamo Instituto raštų tomo, bet Istorijos sekcijos vadovo siūlė pasiieškoti tarp jaunesnių kolegų. Iš to, ką Dubnovas rašė savo dienoraštyje, galima suprasti, kad jis tuo metu, o ir vėliau, buvo užsiėmęs savo veikalų vertimų leidimais. Dubnovui atsisakius vadovauti, Sekcijos pirmininku tapo ir iki pat 1940 m. išbuvo jo mokinys Eljas Čerikoveris.

YIVO Istorijos sekcijos sudėtis per visą tarpukarinę jo veiklą nėra iki galo ištirta. Apie „tikruosius narius“ ir „narius-korespondentus“ žinome iš 1929 m. lapkričio 21 d. Čerikoverio bute Berlyne vykusio Sekcijos posėdžio³², kuriame buvo svarstoma šiuos statusus pasiūlyti eilei mokslininkų. Nuo kažkurio laiko „tikriesiems nariams“ buvo net mokamas atlyginimas, apie ką žinome

30 Дубнов, С. М. Книга жизни: Воспоминания и размышления: Материалы для истории моего времени. Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 1998, p. 509–514.

31 Kuznitz, C. E. YIVO's "Old Friend and Teacher": Simon Dubnow and his Relationship to the Yiddish Scientific Institute, *Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts = Simon Dubnow Institute Yearbook*, 2017, t. 15, p. 483; Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture*, p. 48.

32 Protokol numer 2 fun der historisher sekcy, 1929 lapkričio 21, YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2238, p. 24. Apie tai taip pat žinome iš 1929 m. YIVO suvažiavimo Vilniuje, taip pat Varšuvos istorinės komisijos posėdžio – Protokol fun der zitsung fun der historisher komisye, 1929 m. gruodžio 5 d., LCVA, f. 287, ap. 13, b. 605, p. 1.

Research. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, t.

21. Detroit – New York et al.: Thomson Gale, 2007, p. 375; *Guide to the YIVO Archives*, sud. F. Mohrer, M. Web. Armonk, London: YIVO Institute for Jewish Research, 1998, p. XIV.

28 Fishman, D. E. *The Rise of Modern Yiddish Culture*, p. 127–128.

29 Ten pat, p. 127.

iš aspirantės 1938–1939 m. Liusės Davidovič prisiminimų³³. „Nariais-korespondentais“, matyt, reikia laikyti tuos mokslininkus, kurie tik siuntė savo straipsnius į YIVO Istorijos sekcijos leidinius. Anot Makso Vainraicho, 1929 m. spalį vykusioje YIVO konferencijoje buvo išrinkti po 6–10 narių kiekvienai sekcijai³⁴. Konferencijos biuletenyje yra pateiktas ir Istorijos sekcijos narių sąrašas³⁵: 1) garbės narys profesorius Simonas Dubnovas, 2) dr. Chaimas Borodianskis, 3) dr. Julius Brutzkus, 4) magistras Pinchas Konas, 5) F. Kurskis, 6) A. Menesas, 7) dr. Ringelblumas, 8) dr. J. Šackis, 9) Elisas Čerikoveris. Istorijos sekcija kartu su Filologijos sekcija narių skaičiumi buvo gausiausios – turėjo po 9 narius, Ekonomikos-statistikos sekcija – 8, o Psichologijos-pedagogikos – 6 narius. Vėliau narių skaičius turėjo tik augti. Štai 1938 m. YIVO veiklai skirtame leidinyje³⁶ rašoma jau apie 9–14 narių skaičių kiekvienoje sekcijoje. Tuo tarpu Cecile E. Kuznitz³⁷, matyt, turėdama galvoje pradinį sekcijos veiklos etapą, rašo tik apie šešių narių skaičių kiekvienoje sekcijoje, tarp jų – šie istorikai: Elisas

Čerikoveris, Simonas Dubnovas, Rafaelis Maleris, Emanuelis Ringelblumas, Ignacas Šiperis ir Jakūbas Šackis. Pirmieji du buvo berlyniečiai, kiti trys – varšuviečiai, o paskutinis – niujorkietis. Kad šis sąrašas nėra pilnas, galima matyti vien palyginus jį su minėtu 1929 m. konferencijos biuletenio sąrašu. C. E. Kuznic sąraše trūksta net keturių berlyniečių: Ch. Borodianskio, J. Bruckaus, F. Kurskio ir A. Meneso, taip pat vilniečio P. Kono, bet yra paminėti dar du varšuviečiai: R. Maleris ir I. Šiperis. Apie gausesnį berlyniečių narių skaičių byloja ir kitas dokumentas – 1929 m. lapkričio 10 d. Berlyne, Dubnovo bute vykusio pirmojo Istorijos sekcijos „Berlyno narių“ posėdžio protokolas. Išvardinti septyni posėdžio dalyviai: Simonas Dubnovas, Julius Bruckus, Chaimas Borodianskis, Elisas Čerikoveris, Abraomas Menesas, Francas Kurskis, Jokūbas Leščinskis (pastarasis – kaip svečias)³⁸.

Kaip varšuviečiai prisijungė prie Istorijos sekcijos, yra atskira istorija. 1923 m. susibūrė grupė Varšuvos universiteto istorijos žydų studentų, vadovaujamų Emanuelio Ringelblumo ir Rafaelio Malerio. Susibūrimas pagal Nataliją Aleksion³⁹ vadinosi Žydų istorijos seminaru (Seminarium Historii Żydów; רעשידיי ראפ ראנימעס עטשישענ) prie Žydų Akademinių Namų Varšuvoje (przy Żydowskiej Strzesze Akademickiej w Warszawie), o pagal Samuelį Kasovą⁴⁰ – „Jaunųjų istorikų būreliu“ (Yunger Historiker Krayz) ir vienijo virš tris-

33 Autorė „tikruosiu narius“ vadina „moksliniais bendradarbiais“. Žr.: Dawidowicz, L. S. *Iš tos vietos ir laiko*, p. 92, 99.

34 Weinreich, M. Das Jiddische wissenschaftliche Institut („Jiwo“): Die wissenschaftliche Zentralstelle des Ostjudentums, *Minerva-Zeitschrift: Zentralblatt für die gelehrte Welt*, 7 Jahrg., 1931, Heft 1/2, p. 19.

35 *Barikht fun der Konferents fun dem YIVO opgehalt in Vilne fun 24tn bizn 27tn Oktober 1929*. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1930, p. II. Svarstymai dėl sekcijų narių skaičių – p. 113–114.

36 *JIVO Żydowski Instytut Naukowy: rzut oka na jego cele i dorobek*. Wilno: YIVO, 1938, p. 6.

37 Liptizin, S., Kuznitz, C. E. YIVO (acronym for Yidisher Visnshaftlekher Institut) Institute for Jewish Research, p. 375.

38 *Ershte zitsung fun di berliner mitglieder fun der historisher sekcye*, 1929 m. lapkričio 10 d., YIVO archyvas, f. RG82, b. 2238, p. 19.

39 Aleksion, N. From Galicia to Warsaw, p. 376.

40 Kassow, S. D. *Who Will Write Our History?*, p. 59, 81–82.

Istorijos sekcijos nariai ir jų aukštasis išsilavinimas

	Vardas, pavardė; gimimo ir mirties metai (eiliškumas pagal gimimo metus)	Mokslų šaka, laipsnis	Mokslų baigimo vieta, metai
1.	Simonas Dubnovas (Simon Dubnow); 1860–1941	–	–
2.	Julius Bruckus (Julius Brutzkus/ Brutskus); 1870–1951	Medicina, dr.	Maskvos un-tas, 1894
3.	Francas Kurskis (Franz Kursky); 1876–1950	–	–
4.	Elijas Čerikoveris (Elias/ Elye, Tcherikower/ Tsheri- kover); 1881–1943	–	–
5.	Ignacas Izaokas Šiperis (Ignacy Yitskhok Schiper/ Shiper); 1884–1943	Teisė, dr.	Vienos un-tas, 1907
6.	Jokūbas Šackis (Jacob/ Jakub, Shatzky/ Szacki); 1893–1956	Filosofija, dr.	Varšuvos un-tas, 1922
7.	Abraomas Menesas (Abram/ Avrom Menes); 1897–1969	–	–
8.	Chaimas Borodianskis (Haim Borodianski / Bar- Dayan); 1899–1978	–	–
9.	Rafaelis Maleris (Rafael Mahler); 1899–1977	Istorija ir filosofija, dr.	Vienos un-tas, 1922
10.	Emanuelis Ringelblumas; 1900–1944	Filosofija, dr.	Varšuvos un-tas, 1927
11.	Filipas Frydmanas (Filip/ Philip Friedman); 1901–1960	Istorija ir filosofija, dr.	Vienos un-tas, 1925
12.	Ješaja Trunkas (Isaiah/ Yesayah Trunk); 1905–1981	Istorija, mgr.	Varšuvos un-tas, 1927
13.	Pinchasas Konas (Pinchas Kon); ?–1941	Teisė, istori- ja, mgr.	Stepono Batoro un-tas, ?
14.	Arturas Aizenbachas (Artur Eisenbach); 1906–1992	Istorija	Varšuvos un-tas, 1935

dešimt studentų. Kai tik 1925 m. susikūrė YIVO, Ringelblumas išreiškė savo būrelį pasirengimą bendradarbiauti, ir netrukus, 1926 m., šio būrelį pagrindu susikūrė YIVO Istorijos sekcijos filialas – „Varšuvos istorinė komisija“, kuri 1934 m. transformavosi į „Istorinę komisiją Lenkijai“ (Historishe komisye far Poyln; עשירי ארץ ישראל). Jos pirmininku buvo išrinktas Ignacas Šiperis, o nariais tapo Emanuelis Ringelblumas, Rafaelis Maleris, Arturas Aizenbachas (Artur Eisenbach), Filipas Frydmanas, Ješaja Trunkas, vilnietis

Pinchasas Konas bei dar keli mažiau pasižymėję istorikai. Kaip matysime toliau, jauni Varšuvos žydų istorikai ir tapo aktyviausiais YIVO istorijos sekcijos nariais.

Kur buvo YIVO istorijos sekcijos būstinė? Anot Makso Vainraicho, visoms instituto sekcijoms vadovauta iš ten, kur rezidavo sekcijos vadovas⁴¹. Taigi, Istorijos sekcijos būstinė buvo ten, kur dirbo jos pirmininkas Elijas Čerikoveris – šio bute Berlyne

⁴¹ Weinreich, M. Das Jiddische wissenschaftliche Institut („Jiwo“), p. 15.

1925–1933 m. ir Paryžiuje 1933–1939 m.⁴² Visa YIVO istorijos sekcijos veiklos dokumentacija sistemingai buvo siunčiama E. Čerikoveriui ir yra išlikusi jo vardo fonde YIVO archyve⁴³. Visgi svarbiausia turbūt tai, kad, nors ir sporadiški, Istorijos sekcijos susirinkimai iki 1933 m. vyko Berlyne⁴⁴. Savo atskirus susirinkimus darė Varšuvos istorinė komisija. Taigi Istorijos sekcija dirbo išsiskaidžiusi – viena dalis Berlyne (vėliau Paryžiuje), kita dalis Varšuvoje, po vieną narį dirbo Vilniuje (Pinchasas Konas) ir Niujorke (Jokūbas Šackis).

Kaip Simonas Dubnovas susijęs su YIVO? Nors Dubnovas atsisakė vadovauti YIVO istorijos sekcijai, pastarosios veikloje jis atliko savotiško „krikštátėvio“ vaidmenį⁴⁵. YIVO vertė ir publikavo jo darbus,

kvietėsi į konferencijas, šventė jubiliejus, dedikavo jam straipsnių rinkinius, saugojo jo archyvą. Dubново įtaka jaučiama kad ir iš tokio pavyzdžio. 70-mečio proga išsiųstame atvirlaiškyje rašoma: „Mes Jumyse matome pradininką tos Rytų Europos žydų mokslo srovės, kurią mokslinis institutas yra pašauktas tęsti ir vystyti. Jūs išmokėte mus semtis žinių ir įkvėpimo pačios tautos gelmėse, ieškoti praeityje medžiagos ateities statybai“⁴⁶.

2. YIVO tikslai ir Istorijos sekcijos programa

Istorijos sekcija sau tikslų nekėlė, o kėlė tik uždavinius, – tai matysime iš įvairių sekcijos pristatymų. Tiesa, bendriausiu sekcijos tikslu galėtume laikyti dar 1891–1893 m. Dubново suformuluotą istorijos misiją kelti tautos sąmoningumą. Tačiau toks tikslas nebuvo niekur Istorijos sekcijos dokumentuotas, todėl darome prielaidą, kad sekcija vadovavosi Instituto iškeltais tikslais. Nuo jų ir pradėsime. Pristatydami tikslus, kelsime du klausimus – koks instituto tiksluose galėjo būti numatytas vaidmuo istorijos mokslui ir kaip istorijos sekcijos uždaviniai derinosi su Instituto tikslais.

Institutas buvo užsibrėžęs du pagrindinius ir, regis, vienas su kitu sunkiai suderinamus tikslus. Pirmasis tikslas buvo „tar-

42 Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in Historical Sciences, p. 494.

43 „Čerikoverio archyvas“ („Tcherikower Archive“), saugomas YIVO archyve Niujorke, apima fondus nuo RG80 iki RG89. YIVO Istorijos sekcijos archyvo dokumentai saugomi fonde RG 82, pavadintame „YIVO administracijos dokumentai“ („YIVO Administration Records“) arba tiesiog „YIVO institutas, Vilnius. Dokumentai“ („YIVO Institute, Vilna. Records“) ir iš dalies yra prieinami virtualiai „Center for Jewish History“ puslapyje: <https://archives.cjh.org/repositories/7/resources/19975> Žr. taip pat fondo RG82 aprašymą YIVO archyvų gide: *Guide to the YIVO Archives*, 1998, p. 316. Nedidelė dalis YIVO istorijos sekcijos dokumentų saugomi ir Lietuvos Centriname Valstybės archyve (fonde nr. 287 – „Žydų mokslinis institutas (JIWO) Vilniuje“), Lietuvos Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (fonde F228 – „YIVO dokumentų fondas“), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (fonde F424 „Žydų mokslinių tyrimų instituto YIVO fondas“).

44 Samuel D. Kassow, *Who Will Write Our History?*, p. 82.

45 Apie Dubново santykį su Istorijos sekcija žr. pvz.: Kuznitz, C. E. YIVO's „Old Friend and Teacher“: Simon Dubnow and his Relationship to the Yiddish Scientific Institute, p. 477.

46 Дубнова-Эрлих, С. Жизнь и творчество С. М. Дубнова. Нью-Йорк: Комитет имени М. С. Дубнова, 1950, р. 233: „Мы видим в вас основоположника того восточноевропейского течения в еврейской науке, которое... научный институт призван продолжать и развивать. Вы научили нас черпать знание и воодушевление в недрах самого народа, ... искать в прошлом материала, чтобы строить будущее“

nauti žydų masėms kovoje už jų kultūrinę emancipaciją⁴⁷. Jį atspindėjo ir neoficialus YIVO rėmėjų Kaune išplatintas lozungas: „Iš tautos, tautai, su tauta“⁴⁸. Antrasis tikslas – „būti jidiš mokslo centru“⁴⁹, priduriant dar ir tai, kad institutas visų pirma turėjo tapti pagrindine įstaiga jidiš kalbos ir literatūros tyrinėjimui ir plėtojimui⁵⁰. Lyginant su ankstesniuoju laikotarpiu, kai Rusijos žydų moksle istorija užėmė pagrindinę vietą, YIVO institute pirmu smuiku turėjo groti filologija. Tikslą „būti jidiš mokslo centru“ dar aiškiau išskleidė psichologas, kaip pats sakėsi, dalyvavęs ir YIVO steigiamajame posėdyje Berlyne, Fišlas Šnėjersonas (Fischl Schneersohn; 1887–1958), 1935 m. YIVO dešimtmečio konferencijoje išreikšdamas nuomonę, kad YIVO pagrindinis tikslas yra jidiš mokslo emancipacija⁵¹. Šnėjersonui paversti moks-

lą prieinamu tautai buvo tik uždavinys kelyje į mokslo emancipaciją. Tad ko iš tikrųjų siekė YIVO – emancipuoti jidiš tautą ar emancipuoti jidiš mokslą?

Šią 1935 m. YIVO konferencijoje užaštrėjusią problemą galima pavadinti kolizija tarp mokslo populiarizacijos ir akademinio moksliskumo. Šioje kolizijoje išsiskyrė net įtakingiausių YIVO žmonių nuomonės – M. Vainraicho ir S. Dubnovos. Vainraichas kritikavo instituto mokslinį darbą dėl silpno intereso kasdienybės problemoms, mokslo ir gyvenimo distancijos, mokslininkų nesupratimo, kad reikia tirti gyvenimą ne tik tam, kad jį suprastume, bet ir tam, kad jį keistume. Žodžiu, kritikavo už tinkamo artumo gyvenimui nebuvimą⁵².

Tuo tarpu Dubnovas, įvertindamas tų dienų situaciją kaip moralinę, dvasinę, politinę ir ekonominę krizę, lygino ją su žemės drebėjimu ir klausė – ar jūs atsisakytumėte gamtos mokslo dėl žemės drebėjimo? Jis teigė (be abejo, turėdamas galvoje nacional-socialistų atėjimą į valdžią Vokietijoje), kad būtent dabar, kai socialiniai mokslai klasuojami pagal aklą partinę dogmatiką arba partinę diktatūrą, kai, pardavus sielas, kuriamas klaidingas mokslas pagal kurio nors despotinio valdovo įsakymą, mūsų pareiga yra iškelti garbingo grynojo mokslo vėliavą, kad apšviestume užtemusią sąžinę⁵³.

Šių dviejų skirtingų YIVO srovių kilmę mėgina paaiškinti Leyla Zenderland: institutas bandė sujungti vokiškus akademinės kompetencijos standartus su rusiška „ėjimo į liaudį“ tradicija⁵⁴. Akademinį

47 *Bibliografische yorbikher fun YIVO*, Band I – 1926.

Varshe: Kulturlige, 1928, p. V: „tsu dinen di yidishe masn in dem kamf far zeyer kultureler emansipatsye“. Tas pats pakartota: *Tsvei jor arbet far dem YIVO*. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1929 (Serija: Organizatsye fun der yidisher visnshaft, Nr.3), p. 7–8.

48 M[ark], Y. Funem Folk, Farn Folk, Mitn Folk. *Der veg tsu der yiddisher visnshaft*. [Kaunas], January 15, 1926 m. sausio 15 d., YIVO archyvas, f. RG82, b. 2396. Cit. pagal: Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Jewish Culture*, p. 228, išn. 3.

49 *Bibliografische yorbikher fun YIVO*, Band I – 1926. Varshe: Kulturlige, 1928, p. V: „Der yidisher visnshaftlekher institut darf zein: a) der tsenter fun der visnshaftlekher arbet in yidish [...]“

50 Ten pat: „un in der ershter ray – di tsentrale instants far der forshung un antviklung fun der yidisher shprakh un literatur“.

51 Fišlo Šnėjersono pasisakymas: *Der alveltlekher tsuzamenfor fun YIVO tsum 10 yorikn yoyvl fun Yivo ; opgehalt in Vilne fun 14tn bizn 19tn oigust 1935*. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1936 (Serija: Organizatsye fun der yidisher visnshaft, Nr. 15), p. 109–113.

52 Ten pat, p. 63–64.

53 Ten pat, p. 14–15.

54 Zenderland, L. Social Science as a “Weapon of the Weak”: Max Weinreich, the Yiddish Scientific

moksliškumą ir jo metodus paaiškinti gana nesunku. D. E. Fishmanas šią tendenciją apibūdino šitaip: „jie pasirinko XIX amžiaus požiūrį, kad akademinis moksliskumas yra aukščiausia modernios kultūros pakopa, o kaip žydų nacionalistai jie laikėsi nuomonės, kad modernaus žydų mokslo sukūrimas bus integrali žydų nacionalinio atgimimo dalis“⁵⁵.

O kokiais būdais institutas ketino tarnauti masėms? Iš esmės YIVO tikslas buvo prisidėti prie žydų dabarties problemų sprendimo, tad visų pirma siekė tyrinėti dabartį arba tiksliau – išlaikyti balansą tarp praeities ir dabarties tyrinėjimo. Štai kaip kalbėjo ir rašė YIVO vadovas bei ideologas Maksas Vainraichas YIVO dešimtmečio konferencijoje 1935 m.⁵⁶: *Mūsų indėlis į paprastų žydų žmonių kovą ... už jų kultūrinę emancipaciją gali būti išreikštas keliais sakiniais: Mes norime suprasti žydų gyvenimą šiuolaikinio mokslo metodais ir, be to, kad ir ką šiuolaikinis mokslas iškelty į šviesą, norime sugrąžinti žydų masėms. „Žydų gyvenimas“ reiškia visą žydų gyvenimą, jo dabartį ir praeitį. Tai būtina pabrėžti, nes tai yra ženklas, išskiriantis mūsų instituciją iš tų judaistinių institutų – su visa pagarba jiems – kuriuos pradėjo kelti Vokietijos žydų mokslininkai ir kuriuos kopijavo jų pasekėjai*

kitose šalyse. Mums dabartis ne mažiau svarbi nei praeitis; mums tolima praeitis nėra vertinama aukščiau nei netolima; mums visiems praeities tyrinėjimas iš esmės yra priemonė geriau suprasti dabartį. YIVO tiria visus žydų gyvenimo aspektus – ne tik rabinus, mokslininkus ir rašytojus, bet ir paprastų žmonių socialinį gyvenimą; ne tik ekonominį gyvenimą, bet ir kalbą, literatūrą, žydų protą ir dvasią.

Apie dabarties tyrinėjimą kalbėjo Vainraichas jau savo 1932 m. programiniame tekste, skambiai pavadintame „Pažinti šią dieną“⁵⁷. O ir anksčiau – 1926 m., vokiečių kalba pristatydamas ką tik įkurtą Institutą M. Vainraichas apibrėžė judaikos mokslą (*Wissenschaft des Judentums*) kaip gyvą, kuriantį dabarties elementą („nicht als historische Disziplin, sondern als lebendes Element der Gegenwart“), tuo aiškiai atribodamas Instituto profilį nuo vokiškosios judaikos mokslo sampratos, kurioje vyravo istorija⁵⁸. O juk galima prisiminti – vyresnės kartos Dubnovui istorijos mokslas buvo judaikos alfa ir omega⁵⁹. Dar daugiau, pagal pradinį (1925 m.) M. Vainraicho planą Institute turėjo būti įkurtos tik trys sekcijos – kalbotyros-literatūrologijos (*šprachich – literatur visenšaftleche*), istorijos-sociologijos (*historiŝ-gezelšaftleche*) ir pedagogikos, o istorijos-sociologijos sekcijos galutiniu uždaviniu turėjo būti

Institute, and the Study of Culture, Personality, and Prejudice. *Isis*, t. 104, nr. 4, 2013 (December), p. 749.

55 Fishman, D. E. *The Rise of modern Yiddish Culture*, p. 130: „All the founding fathers of YIVO embraced the nineteenth-century view that scientific scholarship was the highest rung of modern culture. As Jewish nationalists, they considered the creation of modern Jewish scholarship to be an integral part of the Jewish national renaissance.“

56 *Der alvettlekher tsuzamenfor fun YIVO ...* Vilne, 1936, p. 26.

57 Weinreich, M. Derkenen dem haynt. *YIVO bleter*, t. 3, 1932, p. 289–299.

58 Weinreich, M. Ein jiddisches wissenschaftliches Institut. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1926, t. 80 (n.F. 5), p. 69.

59 Дубнов, С. Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества. С.-Петербург, 1891, с. 22: „<...> историография должна составлять альфу и омегу еврейской науки <...>“

„nustatyti metodus, kurie padėtų atskleisti žydų istorinio-visuomeninio vystymosi Rytų Europoje dėsnius“⁶⁰. Nors atskira istorijos sekcija vis dėlto buvo įkurta, akivaizdu, kad dabarties tyrinėjimui aktualiausi turėjo būti socialiniai mokslai – sociologija, psichologija, ekonomika. Dabarties tyrinėjimai buvo numatyti ir humanitariniams mokslams – lingvistikai bei folkloristikai, – bent jau M. Vainraicho vizijoje.

Istorijos sekcija į Instituto vadovo Makso Vainraicho iškeltą uždavinį tyrinėti dabartį, spręsti dabarties problemas, išlaikyti interesą kasdienybei reagavo keletu būdų. Visų pirma tyrimų chronologijos ir objekto, temų ir problemų bei metodologinės perspektyvos pasirinkimu. Bet pradėjime nuo bendrų pareiškimų apie tai, kuo prie dabarties problemų sprendimo galėjo prisidėti istorija? Galima prisiminti Dubnovo 1893 m. istorijos tyrinėjimo vaidmens formuojant tautinę savimonę sampratą: „Žmonių istorija nėra vien proto mokslas, kaip botanika ar matematika, tai gyvas mokslas, gyvenimo mokytoja, vedanti tiesiai į tautinį savęs pažinimą [...]“. Istorija yra žmonių mokslas žmonėms, ir todėl jos vieta yra atvirame forume, o ne apšiurusoje mokslininko spintoje. Mes skiriame praeities įvykius žmonėms, ne tik archeologams ar numizmatams. Mes dirbame vardan tautinės savimonės, o ne mūsų pačių intelektualinės pramogos.“⁶¹

Apie Varšuvos žydų istorikų būrelio tikslus 1926 m. rašė jo lyderis Emanuelis Ringelblumas. Pasak jo, būrelis susibūrė, „nes jautė, kad dirba visuomeninį darbą, darbą, kuris nėra paprasčiausiai pažinti žydų praeitį, bet kuris būtinai pasitarnaus kaip atspirties taškas kovoje, kurią žydų visuomenė kovoja Lenkijoje už savo tautinį ir socialinį išsilaisvinimą.“⁶² Taigi, istorija turėjo būti svarbi ne pati savaime, o tiek, kiek galinti prisidėti prie žydų tautinio ir socialinio laisvėjimo.

Tyrimų chronologija buvo artinama prie dabarties, apsiribėjama tyrimų geografija. Iš esmės tyrimų geografijos ir chronologijos siaurinimą diktavo jau vien tai, kad YIVO buvo ne visos žydijos, o jidiš institutas, o tai reiškė apsiribojimą jidiš kultūros arealu ir chronologija – Vidurio ir Rytų Europa, XI–XX amžiais. Be to Vakarų ir Vidurio Europos jidiš arealas buvo jau ištyrinėtas Vokietijos kolegų, nuo kurių siekė atsiriboti YIVO. Taigi, nuoseklu buvo apsiriboti tik Rytų Europos arealu.

Šį geografinį ir chronologinį tyrimų objekto apsiribojimą galima pailiustruoti keliais pavyzdžiais. N. Štifas jau minėtame 1925 m. memorandume⁶³ Istorijos sekcijos pagrindiniu tyrinėjimų objektu numatė žydų aškenazių (t. y. jidiš kalbos ir kultūros nešėjų) vokiškuose ir slaviškuose kraštuose istoriją. Makso Vainraicho⁶⁴ įsivaizdavimu, Istorijos sekcija turėtų

60 Weinreich, M. Vilner tezisn vegn yidishn visnshaft-lekhn institut. *Di organizatsie fun der yidisher visnshaft*. Vilne: CBK un VilBig, 1925, p. 38.

61 Дубнов, С. Что такое еврейская история. *Восход*, 1893, nr. 9–12. Cit. pagal: Dubnow, S. *Jewish History: an Essay in the Philosophy of History*. Philadelphia, 1927, p. VI.

62 R[ingelblum], E. Dray yor seminar far yidisher geshikhte, *Yunger historiker*, t. 1, 1926, p. 10.

63 Shtif, N. Vegn a yidishn akademishn institut. *Di organizatsye fun der yidisher visnshaft*. Vilne: CBK un VilBig, 1925, p. 29.

64 Weinreich, M. Vilner tezisn vegn a yidishn visnshaftlekhn institut. *Di organizatsye fun der yidisher visnshaft*. Vilne: CBK un VilBig, 1925, p. 38.

atsižvelgti į susiklosčiusią istoriografinę situaciją: labai mažai ištirtas pobiblijinis žydų istorijos laikotarpis, o Rytų Europos regionas Vakarų Europos mokslininkų yra pateiktas iš klaidingos perspektyvos. 1929 m. lapkritį Istorijos sekcijos posėdyje Franco Kurskio⁶⁵ buvo teigta, kad YIVO yra glaudžiai susijęs su žydų liaudies masėmis (folksmasn), todėl negali nutolti nuo gyvenimo ir turi apsiriboti Rytų Europa bei vėlyvaisiais amžiais. Galiausiai Istorijos sekcijos programoje kaip tik ir buvo užfiksuota⁶⁶, kad visų pirma bus tiriamos žydų bendruomenės Rytų Europoje XVI–XX amžiais. Tačiau būta siūlymų koncentruotis ir į dar vėlyvesnius laikus. Pavyzdžiui, vienas įtakingiausių Lenkijos žydų istorikų Ignacas Šiperis 1926 m. laiške Elijui Čerikoveriui⁶⁷ konstatuoja, kad žydų istorija Lenkijoje ir Lietuvoje iki 1569 m. yra pakankamai ištirta, bet trūksta XVII–XVIII a. ir ypač XIX a. tyrimų.

Reaguojant į tyrimų aktualumo problemą, jų objektu buvo pasirenkama regioninė, lokalinė ar kasdienybės istorija. Kaip pastebėjo S. Kasovas⁶⁸, Makso Vainraicho maksima tyrinėti dabartį vedė prie kasdienybės tyrinėjimų istoriografijoje,

o juose labiausiai pasižymėjo Emanuelis Ringelblumas. Regioninė-lokalinė istorija tapo YIVO Istorijos sekcijos Lenkijos komisijos skiriamuoju bruožu (tai pastebėta jau Kasovo istoriografinėje apžvalgoje⁶⁹). Specialiai šių tyrimų apžvalgą yra dariusi Natalija Aleksion⁷⁰.

Atsižvelgiant į šiandienos žydų problemas, buvo ketinama tyrinėti iki tol netyrinėtas temas. Savo viziją pateikė ir Lenkijos istorikai, jungdamiesi prie YIVO. Šiuo požiūriu svarbus Varšuvos istoriko Ignaco Šiperio pasisakymas jau minėtame laiške Elijui Čerikoveriui⁷¹. Jis teigia maždaug taip: kadangi šiandienos dinamika, t. y. sritys, kuriose atsiskleidžia modernaus žydo aktyvumas, yra migracijos klausimas ir kultūrinis universalizmas (siekis suderinti specifines kultūrines vertybes su universaliais kultūriniais siekiais), mūsų istorinis tyrimas turėtų apimti tokias sritis: žydų migracijos istorija, ekonominė istorija (ypač žydų klasinės diferenciacijos studijos, Rytų Europos žydų masinio skurdo istorinės priežastys, klasinių organizacijų atsiradimas, o būtent: gildijų, bendruomenių-kehilų kaip ekonominės kovos organizacijų, modernių proletariato organizacijų, amatininkų susivienijimų, prekybininkų asociacijų, etc.), istorinė

65 Trunk, Y. YIVO un di yidishe historishe visnschaft, *YIVO-Bleter*, t. 46, 1980, p. 245.

66 *Arbets-program fun der historisher sektsye*, b.v., b.m., YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2237, p. 39. C. E. Kuznitz ši dokumentą datuoja 1929 m.: Kuznitz C. E., *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture*, p. 234, išnaša 115.

67 Žr. L. Dobroszyckio straipsnio „YIVO in Interwar Poland: Work in Historical Sciences“ priedą Nr. 1: Ignacy (Yitzhak) Schiper to Elias Tcherikover, November 5, 1926 (copy), Tcherikower Collection, 136309–11, *The Jews of Poland Between Two World Wars*, p. 509–510.

68 Kassow, S. D. *Who Will Write Our History?*, p. 81.

69 Kassow, S. *Historiography: An Overview. The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. Yale: Yale University Press, 2008, p. 726.

70 Aleksion, N. *Setting the Record Straight: Polish Jewish Historians and Local History in Interwar Poland. Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts = Simon Dubnow Institute Yearbook*, 2008, t. 7, p. 127–141.

71 Ignacy (Yitzhak) Schiper to Elias Tcherikover, November 5, 1926 (copy), Tcherikower Collection, 136309–11, *The Jews of Poland Between Two World Wars*, p. 509.

statistika, žydų autonomijos siekų istorija, žydai kaip diplomatai ir parlamento nariai, žydų kaip tarpininkų vaidmuo diegiant Rytų kultūros pasiekimus Europoje, europietiškos kultūros pasiekimai žydų kultūroje, ypač eilinių žydų kultūroje ir panašiai.“ Tiesa, šie I. Šiperio pasiūlymai liko tik pasvarstymu.

Ketinta reviduoti žydų istoriją iš liaudies masių perspektyvos. 1929 m. YIVO konferencijoje tokį tikslą iškėlė E. Čerikoveris⁷², sakydamas, kad mes negalime apsiriboti vien naujaisiais laikais ir norime apimti visus laikotarpius, juk žydų istorijos iki šiol yra vienpusiškos, nes kalba tik apie rabinus ir knygas, bet nekalba apie liaudies gyvenimą. Todėl, pasak jo, visi iki pat dabartinių istorijos veikalai turi būti reviduoti pagal naują istorinį metodą. Nežinome, ar iš tikrųjų E. Čerikoveris ketino reviduoti taip pat ir ką tik vokiečių kalba išleistą Simono Dubnovos veikalą „Žydų tautos istorija“? Juk šis buvo parašytas, kaip pats autorius teigė pirmojo tomo įvade, nauju „sociologiniu“ metodu, iš „realistinės“ ar „sociologinės“ perspektyvos, priešpastatant ją „teologinei“ ar „scholastinei“⁷³. Kita vertus, žinoma, kad Lenkijos istorinės komisijos narys Rafaelis Mahleris kritikavo Dubnovą, jog jis parašė

savo „Žydų istoriją“ tik iš vienos socialinės klasės perspektyvos⁷⁴.

Ir svarbiausia – ar ketinta imtis mokslo populiarizacijos? Nors, kaip matėme, 1935 m. YIVO suvažiavimo kolizijoje tarp mokslo populiarizacijos ir akademinio moksliškumo S. Dubnovas tvirtai stovėjo akademizmo pusėje, jis išleido daugiatomę „Žydų tautos istoriją“, ką jau galima laikyti mokslo populiarinimu. Kaip sako A. Hilbrenner, pasiremddama 1930 m. laikraščio „Jüdische Rundschau“ recenzija Dubnovos veikalui, „Dubnovas“ tapo kiekvienos vokiškai skaitančios žydų šeimos namų knyga, dar labiau nei kadaise buvo „Grécas“⁷⁵. Paaiškiname: Heinrichas Graetzas, parašęs 11 tomų Žydų istoriją (Geschichte der Juden, 1854–1876 m.) laikomas kritinės žydų istoriografijos tėvu.

Kitų Istorijos sekcijos narių pasiskaidymų atvejais vyravo indukcinis mokslo metodas, kurį galima perteikti taip: pirmiausia rinkti medžiagą, tada rašyti monografijas, o tada gal ir prieisime prie sintezės ir mokslo populiarinimo. Štai 1925 m. spalio 25 d. steigiamajame Istorijos sekcijos susirinkime Elisas Čerikoveris pasiūlė tokią programą⁷⁶: 1) privačių archyvų aprašymas, 2) istorijos straipsnių rinkinys, 3) bibliografija, 4) tyrimai: žydai Europos

72 *Barikht fun der Konferents fun dem YIVO opgehalt in Vilne fun 24tn bizn 27tn Oktober 1929*. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1930 (Serija: Organizatsye fun der yidisher visnshaft, Nr. 7), p. 48.

73 Dubnow, S. *Weltgeschichte des jüdischen Volkes: Von seinen Urfanfängen bis zur Gegenwart: In zehn Bänden*. Bd. 1: *Älteste Geschichte*. Berlin: Jüdischer Verlag, 1925, p. XV, XVII. Plg. taip pat anglišką vertimą: Dubnow, S. *The sociological view of jewish history* (Introduction to the *Weltgeschichte*) (1925). Dubnow, S. *Nationalism and History: Essays on Old and New Judaism*, sud. K. S. Pinson. Cleveland, New York, Philadelphia: Meridian Books, 1958, p. 338, 340.

74 Mahler, R. Teorje żydowskiej historiografii o rozwoju dziejowym kultury żydowskiej. *Miesięcznik Żydowski*, 1933, nr. 11–12, p. 208–226, ypač p. 226.

75 Hilbrenner, A. Historiographie der Juden Osteuropas in Deutschland, *Osteuropa*, Februar–März 2013, t. 63, Nr. 2–3: Zeit im Spiegel: Das Jahrhundert der Osteuropaforschung (Februar–März 2013), p. 154.

76 Di 1-te grindungs-zitsung fun der historisher sektsie ba dem yidishn visnshaftlikhn institut, 1925 m. spalio 31 d., YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2238 (publikuota: *Yivo bleter*, 1980, t. 46, p. 291–294).

revoliucijose, žydai darbininkų judėjime ir pan., 5) paskaitos.

Dar empiriškesnė Istorijos sekcijos programa⁷⁷ buvo pasiūlyta 1929 m. YIVO konferencijoje: 1) medžiagos rinkimas, 2) bibliografinis darbas, 3) archyvinis darbas, 4) istorinė medžiaga rabinistinėje literatūroje. Indukcinis istorijos rašymo metodas vyravo ir 1926 m. varšuviečio Jokūbo Bermano Istorijos sekcijai pasiūlytoje programoje – darbo kryptys turėtų būti dvi: 1) „archyviškai“ ruošti monografijas, 2) publikuoti kritiškai „nušviestą“ istorinę medžiagą. Tuo tarpu sintetiniai darbai turėtų pasirodyti vėliau. Vis dėlto Bermanas kartu pridūrė, kad „liaudišką“ žydų kultūros pobūdį turėtų atitikti ir mokslas, t. y. reikia ne užsidaryti specializuotuose tyrimuose, bet užsiimti mokslo populiarinimu⁷⁸. O 1935 m. J. Šackis išsakė nuomonę: „Mes turime būti akademija. Po to ateis laikas populiarizacijos darbui ir bus sukurtas tiltas tarp instituto ir liaudies masių“⁷⁹. Tačiau kaip matysime iš 15-kos metų instituto darbų, iki populiarizacijos neprieita.

3. YIVO Istorijos sekcijos veiklos rezultatai

Kadangi, kaip matėme, YIVO Istorijos sekcijos programoje pirmu punktu buvo numatytas „medžiagos rinkimas“, pradė-

kime nuo to, kaip sekėsi šis darbas. Dar 1927 m. Istorijos sekcijos buvo parengtas klausimynas, skirtas Rytų Europos žydų bendruomenėms⁸⁰, kuriame tarp užduodamų klausimų buvo tokie: ar Jūsų bendruomenė turi archyvą, ar jame yra išlikusios bendruomenės įrašų knygos (pinkasai). Kaip rašo L. Dobrošickis, pinkasų rinkimo programa, kurios iniciatoriumi buvo Dubnovas, Istorijos sekcijai buvo sėkminga: surinkti 293 pinkasai iš beveik 200 miestų ir miestelių, o ankstyviausias jų – iš 1601 m. (Opatuvo pinkasas)⁸¹. Bet ar pasirūpinta šių pinkasų nuorašais, kaip buvo numatyta? S. Kasovas rašė, kad dėl pinigų trūkumo nebuvo padarytas nė vienas pinkosų nuorašas, todėl didelė jų dalis žuvo per karą⁸². Tačiau dar svarbiau būtų žinoti, ar šia medžiaga pasinaudota rašant istorinius darbus.

Iš tikrųjų reikia stebėtis YIVO instituto leidinių gausa – šalia pagrindinio, nuo 1931 m. leidžiamo kaspusmetinio „YIVO Bleter“, kiekviena sekcija turėjo po savo leidinį. Taip Istorijos sekcija leido savo „Historische Shriftn fun YIVO“, o juk dar ir jai priklausanti Lenkijos istorijos komisija leido savo leidinį – iš pradžių „Yunger historiker“ (1926–9), o vėliau „Bleter far geshikhte“ (1934–8). Be to, YIVO istorikai publikavosi ir kitų sekcijų leidiniuose – filologijos sekcijos „Filologishe Shriftn“, ekonomikos sekcijos „Shriftn far Ekonomik un Statistik“ (vėliau – „Ekonomishe shriftn“, „Yidishe Ekonomik“),

77 Arbets-program fun der historisher sekcy (forshlagu tsu der konferents fun „YIVO“), b.v., b.m., YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2237, p. 38–39.

78 Berman, J. Di oyfgabn fun der historisher sektsye fun yidishn visnshaftlekhn institut, *Yunger Historiker*, t. 1, 1926, p. 19.

79 *Der alveltlekher tsuzamenfor fun YIVO ...* Vilne, 1936, p. 71.

80 Yidisher Visnshaftlekher Institut, Historical Section, Questionnaire 1, February 25, 1927. Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in the Historical Sciences, p. 512–513 (jidiš orig.: *Literarische bleter*, 1927 vasario 25, nr. 8, p. 149).

81 Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in the Historical Sciences, p. 503.

82 Kassow, S. D. *Who Will Write Our History?*, p. 88.

o aktualiausi straipsniai patekdavo į „YIVO Bleter“. Publikavosi ir lenkiškoje mokslinėje periodikoje. Iš 2529 YIVO publikacijų, publikuotų 1925–1941 m., 509 buvo parengtos Istorijos tema⁸³. Atskiras darbas būtų suskaičiuoti, kiek iš šių publikacijų buvo paruošta Istorijos sekcijos bendradarbių.

Taigi matomiausias Istorijos sekcijos darbo rezultatas – trys „Historische Shriftn fun YIVO“ straipsnių rinkiniai (1929, 1937 ir 1939 m.). Pirmasis tomas, kaip rašė leidinio redaktorius E. Čerikoveris pratarinėje, siekė apimti visus jidiš kalba rašančius istorikus⁸⁴, antrasis tomas buvo dedikuotas Simono Dubnov 75-mečiui, o trečiasis skirtas žydų darbininkų judėjimo istorijai. Kaip kritiškai apie šiuos leidinius, išskyrus trečiąjį, atsiliepia H. Petersen, straipsnių temos juose neperžengė tradicinės žydų istoriografijos temų. Taigi, pirmieji du tomai mažai kuo skyrėsi nuo vokiško „Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums“ (ėjusio nuo 1851 m. Drezdene, Vroclave ir Berlyne) ar prancūziško „Revue des études juives“ (1880 m. įkurto Paryžiuje) ar britiškojo, vėliau amerikietiškojo „The Jewish Quarterly Review“ (įsteigto 1889 m. Londone, nuo 1910 m. persikėlusio į Pensilvanijos universitetą JAV). Trečiojo „Historische shriftn“ tomo išliekamąją vertę yra pabrėžęs ir J. Trunkas – jis lieka pavyzdiniu veikalų darbininkų judėjimo pradžios Rytų Europoje istorijoje⁸⁵. Jau po karo darbininkų judėjimo istorijos tema

buvo plėtojama YIVO Amerikoje, planuojant šešiatomę „Darbininkų judėjimo istoriją Amerikoje“ (išėjo tik du tomai).

Kaip jau sakytą, YIVO priklausę Varšuvos žydų istorikai publikavosi žurnale „Yunger historiker“, redaguotame Rafaelio Malerio, Emanuelio Ringelblumo ir Jokūbo Bermanno. Jie orientavosi į marksistinę metodologiją (ar kaip tuomet buvo sakoma – ekonominę istorijos interpretaciją). Pirmasis straipsnių rinkinys (1926 m.) buvo dedikuotas Dubnovui, bet taip buvo labiau atiduodama pagarba vyriausiam kolegai, o ne angažuojamasi jo istorinei programai, nes abu numeriai pagal straipsnių temas orientavosi į Šiperio ekonomikos / ūkio istoriją bei istorinę statistiką. Po 1934 m. žurnalas pervadintas „Bleter far Geshikhte“ (išėjo du tomai – 1934 ir 1938 m.). Juose buvo svarstomos žydų savivaldos, profesinės (ar „klasinės“) orientacijos istorijos temos, paliesta ir istorijos metodologijos problematika (Rafaelio Malerio straipsnis⁸⁶).

Kaip 1941 m. straipsnyje rašė Instituto vadovas Maksas Vainraichas⁸⁷, apibendrinamas per 15-a veiklos metų jo institucijos nuveiktus darbus, – YIVO žurnalai ir monografijos yra monumentalūs pasiekimas. Tad pereikime prie monografių, kurios buvo leidžiamos serijoje „Bibliotek fun YIVO“. Istorijos sekcija šioje serijoje išleido vos keletą leidinių. Visų pirma tai – S. Dubnov 1930 m. veikalų vertimai į jidiš kalbą: „Chasidizmo istorija“ („Geshikhte fun Hasidizm“: t. 1, Vilne, 1930 m.; t. 2, Vilne, 1933; t. 3, Buenos

83 Fishman, D. E. *The Rise of Modern Yiddish Culture*, p. 128. Plg.: *Yivo-Biblyografye, 1925-1941*. New York: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1943. p. 30–67, 182–184, 192–194, 200–201.

84 Petersen, H. „Mir zen far zikh geshikhte nit fun a historisher mumie“, p. 173.

85 Trunk, Y. YIVO un di yidishe historische visnshaft, *YIVO Bleter*, t. 46, 1980, p. 247.

86 Mahler, R. A religyez-natsionalistishe teorye fun der yidisher geshikhte. *Bleter far Geshikhte*, t. 1, 1934, p. 5–49.

87 Weinreich, M. Di yidishe visnshaft in der hayntiker tsayt, *Yivo bleter*, 1941, t. 17, nr. 1, p. 3–4.

Aires, 1958 m.), kurios vertimą iš hebrajų kalbos į jidiš atliko YIVO Filologijos sekcijos bendradarbis Zeligas Kalmanovičius; bei „Visuotinės žydų tautos istorijos“ 10 tomų vertimas į jidiš kalbą („Di velt-geshikhte fun yidishn folk“ devyni tomai išėjo Vilniuje 1938–1940 m., o vienas – t. 7 išėjo: Buenos Aires, 1953), kurios skirtingų tomų vertėjais buvo J. Rapoportas, L. Hodesas, Z. Kalmanovičius, N. Shtifas, J. Markas ir Ch. Š. Kazdanas. Šie Dubново veikalo vertimai – svarbiausias Istorijos sekcijos nuveiktas darbas istorijos populiarinimo srityje.

Kitų Istorijos sekcijos publikuotų monografijų ar studijų „Bibliotek fun YIVO“ serijoje buvo tik trys: Emanuelio Ringelblumo monografija „Lenkijos žydai Kosciuškos sukilime“ („Di poylishe yidn in oyfshtand fun koshtshushko 1794“, Varshe, 1937 m.) ir studija „Iš žydų knygos ir spaudos istorijos XVIII a. II pusės Lenkijoje“ („Tsu der geshikhte fun yidishn bukh un druk in Polin in der tsweiten helft fun 18ten jarhundert“, Vilne, 1936 m.) bei Ješajos Trunko „Žydų istorija Plocke, 1237–1657“ („Di geshikhte fun yidn in plotsk, 1237–1657“, Varshe, 1939 m.).

Būta ir daugiau Istorijos sekcijos bendradarbių sintezių, monografijų bei studijų, bet jos išleistos ne YIVO instituto pastangomis ir buvo parašytos nebūtinai jidiš kalba. Produktiviausias šiuo požiūriu buvo Ignacas Šiperis, kurio išėjo net kelios sintezės jidiš ir lenkų kalbomis: „Žydų teatro meno ir dramos istorija nuo seniausių laikų iki 1750 m.“ (Geshikhte fun Yidisher teater-kunst un drame: fun di eltste tsaytn biz 1750. 3 t. Varshe, 1923–1928 m.); „Žydų kultūros istorija Lenkijoje Viduramžiais“ (Kultur-geshikhte fun di Yidn in Poyln beysn mitlalter. Varshe, 1926 m.); „Žydų

istorija (ūkio istorija)“ (Yidishe geshikhte: virtshtshtsgeshikhte. 4 t. Varshe, 1930 m.); „Żydzi Królestwa Polskiego w dobie Powstania Listopadowego“ (Warszawa, 1932 m.) „Żydzi w Polsce odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna“ (Wyd. I. Schiper, A. Tartakower, A. Haffka, 2 t. Warszawa, 1932–1933 m.); „Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich“ (Warszawa, 1937 m.).

Kodėl Šiperio sintezės ir monografijos buvo leidžiamos ne YIVO vardu? Tai galima iš dalies paaiškinti tuo, kad jis priklausė dar vienai žydų mokslinei institucijai – „Judaikos mokslų institutui Varšuvoje“ („Instytut Nauk Judaistycznych w Warszawie“), įsikūrusiam 1928 m., kuriam vadovavo bibliistas prof. Mozė Šoras (Mojżesz Schorr) ir kuriame dėstė kitas žymiausias Lenkijos žydų istorikas šalia Ignaco Šiperio – prof. Majeris Balabanas (Majer Bałaban). Institutas turėjo du fakultetus: rabinistikos mokslų (*nauk rabiničných*) ir istorinių-socialinių mokslų (*nauk historyczno-społecznych*), buvo pavaldus Lenkijos Religinių konfesijų ir Visuomeninio švietimo ministerijai (*Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*), o dėstomosiomis kalbos buvo hebrajų ir lenkų. Tačiau YIVO Istorijos sekcijos ir Judaikos mokslų instituto Varšuvoje rezultatų palyginimas reikalautų atskiro tyrimo.

Tad ar pavyko YIVO istorijos sekcijai įgyvendinti YIVO tikslą tapti jidiš mokslo centru? Šiam tikslui, be abejo, tarnavo straipsnių rinkinių rengimas, kuo buvo pritraukiami jidiš rašantys istorikai. Šiam tikslui tarnavo ir YIVO atstovavimas įvairiose istorikų konferencijose, o taip pat jaunų mokslininkų rengimas 1934 m. įkurtoje Cemacho Šabado vardo aspirantūros programoje. Dobrošickio

skaičiavimais, iš 68 aspirantūros programoje dalyvavusių studentų net 19 buvo istorikų, pralenkiant kitas šešias disciplinas: kalba, literatūra, folkloras, ekonomika, sociologija-psichologija ir pedagogika⁸⁸.

Išvados

YIVO Istorijos sekcija buvo įkurta iškart po Instituto įkūrimo 1925 m. Berlyne, kaip viena iš keturių sekcijų. Jai vadovauti ėmėsi Simono Dubnovo mokinys Elijas Čerikoveris. 1926 m. prie sekcijos prisijungė Varšuvos žydų istorikų grupė ir sudarė atskirą sekcijos filialą – „Varšuvos istorinę komisiją“, kuri 1934 m. transformavosi į „Istorinę komisiją Lenkijai“. Nors tarpukario YIVO ir su ja persipinančios Lenkijos žydų istoriografijos istoriografija gana nemaža, Istorijos sekcijos narių sudėties klausimas nebuvo keltas, todėl straipsnyje pateikiame preliminarą 14 narių lentelę. Istorijos sekciją sudarė dvi stambios berlyniečių ir varšuviečių grupės, po vieną narį veikė Niujorke ir Vilniuje.

Svarbiausias YIVO instituto tikslas buvo tarnauti tautai. Tam tikslui pasiekti, regis, tinkamiausia priemone būtų buvęs mokslo populiarinimas, istorijos sintezių kūrimas.

Tuo tarpu Istorijos sekcija kaip priemonę pasirinko ne mokslo populiarinimą, o akademinį mokslumą, ne tiek tautos emancipaciją, kiek mokslo emancipaciją. Šitokiu būdu, kurdamą kiek įmanoma aukštesnio lygio empirinį istorijos mokslą, YIVO istorijos sekcija tikėjosi kelti jidiš kalbos ir kultūros prestižą (paradoksaliai galvodama, kad tuo ir tarnauja tautai). Istorijos sekcijai ypač tinka žodžiai, kuriais D. E. Fishmanas apibūdino YIVO įkūrėjų penketuką: „jie pasirinko XIX amžiaus požiūrį, kad akademinis mokslumas yra aukščiausia modernios kultūros pakopa, o kaip žydų nacionalistai jie laikėsi nuomonės, kad modernaus žydų mokslo sukūrimas bus integrali žydų nacionalinio atgimimo dalis“.

Vadovaudamasi indukciniu istorijos rašymo metodu, Istorijos sekcija išsiskėlė kuklius tikslus – rinkti medžiagą ir publikuoti straipsnius, o monografių ir juo labiau sintezių rašymą atidedant vėlesniam laikui. Todėl labiausiai matomas jų darbo rezultatas yra keli straipsnių rinkiniai, iš kurių, specialistų nuomone, vertingiausias – skirtas žydų darbininkų judėjimo istorijai. Istorijos populiarinimo srityje svarbiausi nuveikti darbai – Simono Dubnovo 10-tomės „Visuotinės žydų istorijos“ ir „Chasidizmo istorijos“ vertimai į jidiš kalbą.

88 Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in the Historical Sciences, p. 501, išn. 23.

Literatūra ir šaltiniai

Aleksiu N. From Galicia to Warsaw: Interwar Historians of Polish Jewry. *Warsaw. The Jewish Metropolis*, sud. G. Dynner, F. Guesnet. Leiden: Brill, 2015, p. 370–89.

Aleksiu, N. *Conscious History: Polish Jewish Historians before the Holocaust*. London: The Littman Library of Jewish Civilization, 2021.

Aleksiu, N. Setting the Record Straight: Polish Jewish Historians and Local History in Inter-

war Poland. *Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts = Simon Dubnow Institute Yearbook*, 2008, t. 7, p. 127–141.

Arbets-program fun der historisher sektsye, b.v., b.m., YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2237, p. 38–39.

Atamukas, S. *Lietuvos žydų kelias: nuo XIV amžiaus iki XXI a. pradžios*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Alma littera, 2007.

Barikht fun der Konferents fun dem YIVO opgehalt in Vilne fun 24tn bizn 27tn Oktober 1929. Vilne:

Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1930.

Berman, J. Di oyfgabn fun der historisher sektsye fun yidishn visnshaftlekhn institut, *Yunger Historiker*, t. 1, 1926, p. 18–20.

Bibliografishe yorbikher fun YIVO, Band I – 1926. Varshe: Kulturliche, 1928.

Bramson-Alpernienė, E. YIVO Vilniuje: Žydų mokslo instituto istorijos bruožai, Bramson-Alpernienė, E. *Prie judaikos lobio*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2009, p. 42–77.

Brenner, M. *Propheeten des Vergangenen. Jüdische Geschichtsschreibung im 19. und 20. Jahrhundert*. München: Beck, 2006 (angl. k.: Princeton, 2010).

Dawidowicz, L. S. *Iš tos vietos ir laiko: Atsiminimai 1938–1947 m.* Vilnius: Garnelis, 2003 (angl.: New York–London, 1989).

Der alveltlekher tsuzamenfor fun YIVO tsum 10 yorikn yoyvl fun Yivo ; opgehaltn in Vilne fun 14tn bizn 19tn oigust 1935. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1936 (Serija: Organizatsye fun der yidisher visnshaft, Nr. 15).

Di 1-te grindungs-zitsung fun der historisher sektsye ba dem yidishn visnshaftlikhn institut, 1925 m. spalio 31 d., YIVO archyvas, f. RG82,

ap. 187, b. 2238 (publikuota: *Yivo bleter*, 1980, t. 46, p. 291–294).

Dobroszycki, L. YIVO in Interwar Poland: Work in the Historical Sciences. *The Jews of Poland Between Two World Wars*, sud. Y. Gutman, E. Mendelsohn, J. Reinhartz, Ch. Shmeruk. Hanover N. H.: University Press of New England, 1989, p. 494–518.

Dubnow, S. *Jewish History: an Essay in the Philosophy of History*. Philadelphia, 1927.

Dubnow, S. The sociological view of jewish history (Introduction to the Weltgeschichte) (1925). Dubnow, S. *Nationalism and History: Essays on Old and New Judaism*, sud. K. S. Pinson. Cleveland, New York, Philadelphia: Meridian Books, 1958, p. 336–353.

Dubnow, S. *Weltgeschichte des jüdischen Volkes: Von seinen Uranfängen bis zur Gegenwart: In zehn Bänden*. Bd. 1–10. Berlin: Jüdischer Verlag, 1925–1929.

Eisenbach, A. Historiografia żydowska w Polsce w okresie międzywojennym. *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej*, cz. 2, sud. J. Maternicki. Warszawa: COM SNP, 1987, p. 235–291.

Eisenbach, A. Jewish Historiography in Interwar Poland. *The*

Jews of Poland Between Two World Wars, sud. Y. Gutman, E. Mendelsohn, J. Reinhartz, Ch. Shmeruk. Hanover N. H.: University Press of New England, 1989, p. 453–493.

Ershte zitsung fun di berliner mitglieder fun der historisher sekcye, 1929 m. lapkričio 10 d., YIVO archyvas, f. RG82, b. 2238, p. 18–21. Fishman, D. E. *The Rise of Modern Yiddish Culture*. Pittsburgh PA: University of Pittsburgh Press, 2005.

Friedman, Ph. Polish-Jewish Historiography Between the Two Wars (1918–1939). *Jewish Social Studies*, 1949, t. 11, p. 373–408.

Garniewicz, J. Dorobek wydawniczy w dziedzinie historii Żydowskiego Instytutu Naukowego w Wilnie w latach 1929–1938, *Acta Baltico-Slavica*, 1994, t. 22, p. 221–236.

Grinberg, D. Fenomen historiografii żydowskiej w II Rzeczypospolitej, *Studia Judaica*, 1998, nr. 1, p. 18–32.

Guide to the YIVO Archives, sud. F. Mohrer, M. Web. Armonk, London: YIVO Institute for Jewish Research, 1998.

Hilbrenner, A. Historiographie der Juden Osteuropas in Deutschland, *Osteuropa*, Februar–März 2013, t. 63, Nr. 2–3: Zeit im Spiegel: Das Jahrhundert der

Osteuropaforschung (Februar–März 2013), p. 147–170.

Ignacy (Yitzhak) Schiper to Elias Tcherikover, November 5, 1926 (copy), Tcherikower Collection, 136309–11, *The Jews of Poland Between Two World Wars*, p. 508–512.

Yidisher Visnshaftlekher Institut, Historical Section, Questionnaire 1, February 25, 1927. *The Jews of Poland Between Two World Wars*, sud. Y. Gutman, E. Mendelsohn, J. Reinhartz, Ch. Shmeruk. Hanover N. H.: University Press of New England, 1989, p. 512–513 (jidiš orig.: *Literarische bleter*, 1927 vasario 25, nr. 8, p. 149).

Yivo-Bibliografye, 1925–1941. New York: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1943.

JIWO Żydowski Instytut Naukowy: rzut oka na jego cele i dorobek. Wilno: YIVO, 1938.

Karlip, J. M. *The Tragedy of a Generation: The Rise and Fall of Jewish Nationalism in Eastern Europe*. Cambridge: Harvard University Press, 2013.

Kassow S. D., *Who Will Write Our History?: Emanuel Ringelblum, the Warsaw Ghetto, and the Oyneg Shabes Archive*. 2-tras leid. (1-mas leid. 2007) Bloomington: Indiana University Press, 2018.

Kassow. S. *Historiography: An Overview. The*

- YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. Yale: Yale University Press, 2008, p. 721–728.
- Kuznitz, C. E. *YIVO and the Making of Modern Yiddish Culture: Scholarship for the Yiddish Nation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Kuznitz, C. E. YIVO's "Old Friend and Teacher": Simon Dubnow and his Relationship to the Yiddish Scientific Institute, *Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts = Simon Dubnow Institute Yearbook*, 2017, t. 15, p. 475–507.
- Kuznitz, C. E. *The Origins of Yiddish Scholarship and the Yivo Institute for Jewish Research*, Diss., Stanford, 2000.
- Kuznitz, C. Knowledge for the People: YIVO and the Development of Yiddish Scholarship. *Yiddishism and Creation of the Yiddish Nation*, sud. Y. Nishimura, M. Nomura. Kanazawa: Kanazawa University, 2017, p. 13–31.
- Leff, L. M. *The Archive Thief: The Man who Salvaged French Jewish History in the Wake of the Holocaust*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Liptizin, S., Kuznitz, C. E. YIVO (acronym for Yidisher Visnshaftlekher Institut) Institute for Jewish Research. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, t. 21. Detroit – New York et al.: Thomson Gale, 2007, p. 375–377.
- Mahler, R. A religyze-natsionalistishe teorye fun der yidisher geshikhte. *Bleter far Geshikhte*, t. 1, 1934, p. 5–49.
- Mahler, R. Teorje zydowskiej historiografii o rozwoju dziejowym kultury zydowskiej. *Miesięcznik Żydowski*, 1933, nr. 11–12, p. 208–226.
- Minczeles, H. *Vilna, Wilno, Vilnius: Lietuvos Jeruzalė*. Vilnius: Kronta, 2010 (pranc. k.: Paris, 2000).
- Petersen, H. „Mir zen far zikh geshikhte nit fun a historisher mumie“: Die Historische Sektion des YIVO und die jüdische Geschichtsschreibung im Polen der Zwischenkriegszeit. *Jüdische Kultur(en) im Neuen Europa: Wilna 1918–1939*, sud. M. Dmitrieva, H. Petersen. Wiesbaden: Harrassowitz, 2004, p. 163–179.
- Protokol fun der zitsung fun der historisher komisy, 1929 m. gruodžio 5 d., LCVA, f. 287, ap. 13, b. 605, p. 1.
- Protokol numer 2 fun der historisher sekcy, 1929 lapkričio 21, YIVO archyvas, f. RG82, ap. 187, b. 2238, p. 22–25.
- R[ingelblum], E. Dray yor seminar far yidisher geshikhte, *Yunger historiker*, t. 1, 1926, p. 7–11.
- Shtif, N. Vegn a yidishn akademishn institut. *Di organizatsye fun der yidisher visnshaft*. Vilna: CBK un VilBig, 1925, p. 35–39.
- Di organizatsye fun der yidisher visnshaft*. Vilna: CBK un VilBig, 1925.
- Šiaučiūnaitė-Verbickienė, J. *Žydai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje: sambūvio aspektai*. Vilnius: Žara, 2009.
- Trunk, Y. YIVO un di yidishe historishe visnshaft, *YIVO-Bleter*, 1980, nr. 46, p. 242–254.
- Tsvei jor arbet far dem YIVO*. Vilne: Yidisher Visnshaftlekher Institut, 1929 (Serija: Organizatsye fun der yidisher visnshaft, Nr. 3).
- Weinreich, M. Das Jiddische wissenschaftliche Institut („Jiwo“): Die wissenschaftliche Zentralstelle des Ostjudentums, *Minerva-Zeitschrift: Zentralblatt für die gelehrte Welt*, 7 Jahrg., 1931, Heft 1/2, p. 15–19.
- Weinreich, M. Derkenen dem haynt. *YIVO bleter*, t. 3, 1932, p. 289–299.
- Weinreich, M. Di yidishe visnshaft in der hayntiker tsayt, *Yivo bleter*, 1941, t. 17, nr. 1, p. 1–13.
- Weinreich, M. Ein jiddisches wissenschaftliches Institut. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1926, t. 80 (n.F. 5), p. 68–70.
- Weinreich, M. Vilner tezisn vegn yidishn visenshaftlekhn institut. *Di organizatsie fun der yidisher visnshaft*. Vilne: CBK un VilBig, 1925, p. 35–39.
- Wołkonowski, J. *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2004.
- Zenderland, L. Social Science as a “Weapon of the Weak”: Max Weinreich, the Yiddish Scientific Institute, and the Study of Culture, Personality, and Prejudice. *Isis*, t. 104, nr. 4, 2013 (December), p. 742–772.
- Аграновский, Г. *Еврейские страницы литовских архивов*, Вильнюс: VŠĮ „Saugi pradžia“, 2017.
- Дубнов, С. М. *Всемирная история еврейского народа от древнейших времен до настоящего: в 10 томах*. Т. 1–10. Рига: Dzive un kultura, 1936–1939.
- Дубнов, С. М. *Книга жизни: Воспоминания и размышления: Материалы для истории моего времени*. Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 1998.
- Дубнов, С. М. *Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества*. С.-Петербург, 1891.
- Дубнова-Эрлих, С. *Жизнь и творчество С. М. Дубнова*. Нью-Йорк: Комитет имени М. С. Дубнова, 1950.